

УДК 37.014.5:[316.75-021.146.4(470-571)](477)
DOI [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.4\(99\).01](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.4(99).01)

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор,
член-кор. НАН та академік НАПН України, ректор
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0000-0002-7997-5913>

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ОСВІТА: ОЧИЩЕННЯ ВІД РАШИЙСЬКОГО БРУДУ

Гібридна війна, яку ведуть рашисти проти незалежної України, Європи й усього цивілізованого світу, – це не тільки збройні протистояння на полі бою, але й зіткнення духу – злочинно-агресивного, людино-ненависного російського й гуманістично-захисного, миро- і людинолюбного українського. Намагаючись зруйнувати українську духовність, російський агресор кидає на окуповані та підконтрольні українські території таку кількість ідеолого-пропагандистського бруду, який міг би завалити й поглинути (як вулканічний попіл Помпею) будь-яке суспільство. Україна ж бореться, дивує світ своєю стійкістю, прагненням до правди й перемоги. Вона активно протистоїть агресору як на лінії зіткнення, так і в царині духу, захищає власну духовність, розвінчує чисельні брехливі за своєю суттю фейки, які руйнують українську духовність, підривають довіру людей до владних структур, впевненість у власній перемозі та вселяють сумнів і страх. Задля цього Україна мобілізує всі можливості протидії агресору – засоби масової інформації, політику, дипломатію, релігію, мораль, гуманістичну культуру загалом, а особливо найбільш вразливу сферу духовності – зрошену в період незалежного розвитку українську освіту.

Ключові слова: гібридна війна, ідеологічна агресія, українська освіта, духовна окупація, пропагандистські фейки, національна ідентичність, патріотичне виховання.

Viktor ANDRUSHCHENKO

MODERN UKRAINIAN EDUCATION: CLEANING FROM RASHISH DIRT

The hybrid war waged by the ruscists against independent Ukraine, Europe, and the entire civilized world is not only an armed confrontation on the battlefield, but also a clash of spirits – the criminally aggressive, misanthropic Russian spirit and the humanistic-protective, peace-loving, and philanthropic Ukrainian spirit. In an attempt to destroy Ukrainian spirituality, the Russian aggressor is throwing such an amount of ideological and propaganda filth at the occupied and controlled Ukrainian territories that it could overwhelm and engulf (like volcanic ash in Pompeii) any society. Ukraine is fighting back, surprising the world with its resilience, its desire for truth and victory. It actively opposes the aggressor both on the front lines and in the spiritual realm, defending its own spirituality and debunking numerous falsehoods that destroy Ukrainian spirituality, undermine people's trust in government structures, confidence in their own victory, and instill doubt and fear. To this end, Ukraine is mobilizing all possible means to counter the aggressor – the media, politics, diplomacy, religion, morality, humanistic culture in general, and especially the most vulnerable sphere of spirituality – Ukrainian education, which has grown during the period of independent development.

Key words: hybrid war, ideological aggression, Ukrainian education, spiritual occupation, propaganda fakes, national identity, patriotic upbringing.

Злостиво-цинічним, брехливим, нападницьким російським фейкам Україна протиставляє правду історії і сьогодення та разом із цим відкриває (і пояснює) людям сенс і завдання реалізації далекосяжних експектацій майбутнього. Освіта стала полем безпосереднього зіткнення ідей – потворних, брехливо-скалічених російських і правдиво-гуманістичних українських. У цьому контексті розвінчування ворожих, гібридних наративів, посилення світоглядно-аксіологічної складової української освіти, долучення людей до правди розглядається нині як один із найважливіших чинників розвитку освіти, підвищення її ролі у формуванні світоглядної культури української молоді, а отже, у наближенні нашої перемоги.

Як соціально філософська та культуро-педагогічна проблема означена тема здавна була предметом дослідження українськими інтелектуалами. Ще зі царсько-більшовицьких часів провідники та прибічники української національної ідеї протестували, не приймали і спростовували підступні напади імперії на українську духовність, освіту та культуру. Прогресивні представники української еліти намагались очистити українську духовну сферу від зляканих русифікаторських, пізніше – радянських нашарувань, спрямувати її розвиток у цивілізаційно визначене річище.

Тарас Шевченко і Михайло Драгоманов, Іван Франко і Леся Українка, Дмитро Донцов і багато інших науковців, діячів науки і культури викривали підступні випадки царсько-імперської влади проти українства, його духовності та культури.

Після жовтневого перевороту 1917 року та створення новітньої імперії ХХ століття – СРСР цю тему продовжили українські вчені та педагоги-практики, які не приймали більшовицький режим, протиставилися впровадженню в освіту радянських прокомуністичних інновацій, боролись проти зросійщення. Вагомий вклад у цю боротьбу внесли діячі українського відродження, шестидесятники, правозахисники Гельсінської спілки, в'язні совісті тощо. Вони показали, що вторгнення російських провокаторів у духовну сферу українського суспільства руйнував духовність, освіту й

культуру, підточував її (духовності) коріння, нівелював європейську спрямованість, повсякчас обмежував розвиток.

Між тим «москалям» не йдеться. Подібна практика продовжується і в наші дні. Сучасна війна, яку розпочав російський агресор проти України, її гібридну складову актуалізувала. Причому ведеться вона більш інтенсивно, цинічно, витончено й підступно. Ворог використовує всі можливі засоби: гнусає, «молотить язиком», «цідить крізь зуби», наговорює неправду, верзе відверті дурниці, вигадує небилиці, аби оббрехати, принизити, залаяти, посягати розгубленість і невіру українців у власну перемогу. Саме тому **проти дія ворожим впливам на українську духовність, освіту, науку та культуру набула нині не тільки просвітницько-культурологічного, але й військово-політичного значення.**

Як відомо, атаки на українську освіту здійснювалися Росією від часів принизливої, фальсифікованої Переяславської угоди. І це далеко не випадково. Позиціонуючи себе державою Третього Риму, Росія нікого й ніколи не бачила (і не терпіла) поряд із собою, а особливо тих, хто був більш розумним, працьовитим і перспективним – українців. Вона намагалася принизити Україну, перехопити її історію, знівелювати незалежницький, самостійний дух, який завжди піднімав і звеличував нас в історії. Цілком закономірно, що в епіцентрі цього процесу перебували освіта, культура, мова. У їх обмеженні, забороні, знищенні Росія бачила чи не найголовніший засіб «усунення конкурента», укріплення власних позицій у світі. Означену ганебну практику царизму продовжила більшовицька, а згодом – радянська Росія.

Нинішня війна, яку розпочала Російська Федерація проти незалежної України, змінила стиль, характер і сенс усього способу життя українців, їх матеріальне й духовне виробництво, життєву філософію, політику та культуру. Не залишилася незмінною і така людиноємна галузь, як освіта. Війна владно увійшла в шкільні та студентські аудиторії, програми всіх навчальних дисциплін, змінила світоглядну визначеність навчального процесу, його морально-ціннісну палітру, обумовила актуалізацію ряду

наративів, які у своїй цілісності піднімають, зміцнюють дух юнаків та дівчат, ще більш цілеспрямовано формують почуття патріотизму та стійкості, налаштованість на боротьбу з ворогом, на перемогу.

У період існування колишнього СРСР як головні сюжети змісту та спрямованості тодішньої освіти були нав'язані компартійною ідеологією облудливі положення про «країну рад як найбільш передову й перспективну країну світу», «комуністичну партію як честь і совість нашої епохи», її «керівну і спрямовуючу силу», про «існування зовнішнього ворога – імперіалістів західного типу» та їх «підспівувачів» – «українських буржуазних націоналістів», які «намагаються підірвати міць радянської держави», посягти ненависть між народами світу. Наскрізь ідеологізована освіта переконувала всяк і кожного в тому, що «українці та росіяни – це один народ», що «нашим невідворотнім майбутнім є комуністичне суспільство», у якому «буде реалізований принцип – від кожного за здібностями, кожному – за потребами». Розтиражовані радянською пропагандою, ці міфологеми спрямовували тодішню освіту в хибне річище, занурювали людину в ілюзійний світ, далекий від реальності й суспільних пріоритетів, за якими жили народи цивілізованих країн світу.

Із розпадом СРСР і проголошенням незалежності розпочався процес вивільнення освіти від радянських наративів, що посоромили себе перед історією. Паралельно в Україні, як і в більшості країн, що утворилися на руїнах більшовицької імперії, створювалася нова система освіти – вільна від імперських наративів, облудливої марксистської ідеології, радянизованих організаційних нововведень. Молода українська держава відмовилася від надмірної ідеологізації освіти, її централізації, підпорядкованості військово-промислового комплексу, вибудовувала освіту на основі єдності національних і загальнолюдських інтересів. Її окрилював дух патріотизму, співпраці із цивілізованими народами й культурами світу. В центрі новоствореної системи української освіти перебувала національна ідея державотворення та вільного всебічного розвитку людини.

Віхами цього процесу стали Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття», 1993), Національна доктрина розвитку освіти (2002), концепція «Нова українська школа» (2016) та низка інших цивілізаційно обумовлених нововведень. Україна підписала Лісабонську та Болонську декларації, відкрито заявила про свою орієнтацію на європейські стандарти. Як за змістом, так і організаційно, а особливо за гуманістично спрямованою аксіологією, українська освіта утвердилася як прогресивна система навчання та виховання людини, розвитку науки й культури, співрозмірна з аналогічними системами передових країн Європи і світу.

Характерно, що колишня імперія не могла змиритися з подібним. Намагаючись утримати Україну в своїх обіймах, вона продовжила й посилила компанію приниження української державності, перелицювання її історії, культури і, звичайно ж, освіти. Російська пропаганда поширює міти про те, що Україна ніби то «завжди була периферією колишньої Російської імперії», яка «виникла в результаті дій більшовиків Росії та Леніна», що вона постійно «краде в Росії її культурні надбання, а особливо козацькі традиції». Україна в їх інтерпретації ніколи «не мала власної історії, культури та мови», а отже, «не має перспектив у розвитку», «її економічний занепад є неминучим». Наскрізь ідеологізована «радянська освіта», що продовжує своє існування в Російській Федерації та на окупованих територіях, спотворює життєвий процес, історію і культуру, а разом із ними – особистість, відсторонює її від цивілізації.

Війна ці наративи посилила. Особливо на окупованих територіях. У своїх намірах знищити все українське – спосіб життя і батьківські традиції, матеріальне і духовне виробництво, науку і культуру, релігію і мораль, ментальність і освіту – ворог руйнує, спалює, розкрадає, а головне – вбиває ні в чому неповинних людей, викрадає дітей. Як усередині Росії, так і на окупованих нею територіях України «рашисти» намагаються відродити вже давно розвінчані історією радянські наративи, чільне місце серед яких відводиться фейкам про «історичну велич Росії», «загрозу з боку України», «потребу у відновленні колишнього СРСР».

Особливо активно поширюється цинічно-підступний міт про те, що «росіяни прийшли в Україну з метою порятунку її народу від нібито всевладдя націоналістів-бандерівців», які нібито безчинствують у Криму та на Донбасі, знущуються з російськомовного населення цих регіонів тощо. На сьогодні ці наративи тиражуються, здається, у геометричній прогресії. Гібридна війна, яку започаткувала Росія, іде в тісних обіймах із війною реальною, кровавою, вбивчою.

Протидія цим фейкам, захист духовності українців від облуди «радянщини» та «зросійщення» є нагальним завданням українського гуманітарного фронту. Як показують дослідження, у його епіцентрі перебуває освіта. І це зрозуміло, адже через систему освіти проходить не тільки практично кожна дитина чи молода людина, але й значна частина дорослого населення країни. Завдяки спілкуванню дітей-школярів і студентської молоді з батьками та дорослим населенням, зі своїми однолітками, товаришами та друзями, гуманістичні наративи, які зрощуються освітою, поступово утверджуються як стандарти, ціннісні орієнтації, норми життєдіяльності всього суспільства. Росія намагається «влізти в цю сферу брудними ногами». Саме тому **захист освіти від «рашистського ідеологічного нашествия» є завданням першочергового значення.**

Українська освіта, створена за роки незалежності, підготувала покоління молоді, яке свідомо й без вагань взяло в руки зброю для захисту Батьківщини. Сотні тисяч молодих людей пішли на фронт, стали волонтерами. Таку ж патріотичну позицію підтвердили їхні батьки – покоління, яке виборювало незалежність. Мільйони громадян перераховують свої гроші на підтримку ЗСУ задля перемоги. І хоча в суспільстві все ще є так звані ухиланти, які ховаються від війни, як і ті, що працюють на підтримку ворога, переважна більшість громадян, які свого часу пройшлися коридорами української освіти, відчули животворний смак української культури, мови та виховання, вільно й конструктивно виявляють свою патріотичну позицію, готовність до протистояння ворогу. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок: недавно створена українська освіта витримала

випробування часом, підготувала покоління людей, здатних до боротьби за національну державність, за свої права жити в царині свободи, підтримувати взаємно вигідні контакти з країнами цивілізованого світу.

Разом із тим у ній усе ще є низка проблем, які не можна залишати без відповіді. Однією з найактуальніших є проблема (і завдання) **підсилення ролі освіти у світоглядному зростанні особистості, її патріотичного гарту морально-етичного ества та характеру.** Підкреслюючи авторитет і суспільну ефективність нинішньої освіти, зазначу: у відповідь на виклики війни як за змістом, так і за моделями організації вона потребує серйозного оновлення, особливо в частині посилення патріотичних акцентів, аксіологічної переорієнтації. **Завдання розвінчування брехливих мітів, які російська сторона масово кидає на голови людей,** є одним із головних завдань модернізації змісту сучасної української освіти. Російська ідеологічно-провокативна, ганебна практика досягла рівня інформаційної війни, до якої залучені російські урядові й неурядові засоби масової інформації, радіо, телебачення, періодична преса, інтернет, книговидавництво, кінопродукція, наука, освіта і навіть релігія. Її завдання – ввести людей в оману, посіяти недовіру до української влади та збройних сил, зростити душевний неспокій, деморалізувати українців та їх партнерів, обеззброїти їх духовно.

Серед найпоширеніших мітів «російського виробництва», які масово розповсюджуються російською пропагандистською машиною сьогодні і які потребують невідкладного спростування, є примітивна небиліця про те, що «України й українців як народу не існувало в історії загалом», що землі, на яких вони проживають, «завжди належали Росії», що «українці нібито не мають власної історії, держави, мови та культури, а тому їх сучасні претензії на власну державність не тільки безпідставні, але й (з погляду нинішньої геополітики) є для світу просто шкідливими».

Спростування цих фейків міститься в історичних джерелах, що беруть початок від Геродота, Страбона й Фукидіда, проходять крізь праці інтелектуалів епохи Ренесансу і Просвітництва та тривають аж до наших

днів. Світові наукові та духовні авторитети переконливо доводять глибоку історичність українства, його існування від найдавніших часів до сьогодні. Спираючись на них, як і на сучасні наукові дослідження, освіта має переконати учнів, студентів, усю нинішню молодь у тому, що часові виміри виникнення й початку цивілізаційного розвою українців сягають Шумеро-Вавілонського періоду, єгипетських пірамід, культури інків та ацтеків. Наше коріння – у Трипільській, а може, ще й в більш давній культурі. Український люд жив тут одвічно. Він займався збиральництвом, землеробством, мисливством, рибальством, виготовленням кераміки, будівництвом житла та фортифікаційних споруд. Українці створювали сім'ї, народжували й виховували дітей, передавали їм власні надбання, спілкувались із цивілізованими народами Європи і світу. **Незалежно від назви, яку в різні часи мали люди, що проживали на цих землях, вони були, є і залишаються українцями.**

Українці – це слава, запліднена гуманістичними наративами історія Київської Русі, грандіозна Софія Київська, бібліотека Ярослава Мудрого. Це київське віче, «Повчання Володимира Мономаха» і багато чого іншого, що засвідчує глибоку історичність і розвиненість української культури. Для більш предметної характеристики й усвідомлення глибин розвитку нашої культури можна рекомендувати учням та студентам дослідження Володимира Антоновича, Володимира Грушевського, Миколи Костомарова, Олександра Єфименко, Наталії Полонської-Василенко, Дмитра Яворницького.

Не менш підступним наративом, яким рашисти намагаються підірвати духовну єдність українців, їх творчу активність, посилити невіру в себе, є фейк про те, що «Україна ніколи не була державою», «не має державницьких традицій», а тому сьогодні «не здатна до державотворення».

Цей фейк, як і попередній, не витримує перевірки (верифікації) на історичну достовірність. Яскравим свідченням державотворчої снаги українців є знову ж таки Київська Русь – східноєвропейська феодальна монархічна держава зі столицею в Києві, що існувала впродовж IX–XIII сто-

літь, пізніше – Козацька держава, яка постола внаслідок Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького у середині XVII ст. Слава про їх велич котилась європейським простором упродовж століть.

На перший погляд, ця тема достатньо висвітлена в сучасних підручниках з історії, політології та культурології. Насправді це не зовсім так. Означене висвітлення все ще має поверховий характер. Відомі історичні факти нерідко наводяться без належної історіософської інтерпретації, а тому й не забезпечують глибинного розуміння сутності процесів, які в ті часи відбувалися в українстві, а тим паче – у їх значенні для тодішніх країн європейського простору. Добротний матеріал з історії української державності, здобутий і представлений в літературі видатними українськими й зарубіжними дослідниками, на жаль, у сучасних шкільних підручниках представлений усе ще фрагментарно, без філософсько-світоглядних узагальнень, якое сухо, без чуттєво-емоційного забарвлення.

Організаторам і керівникам освітнього процесу, вчителям і методистам ми б порадили звернутися й розмістити в шкільних та університетських підручниках (або матеріалах для самостійного читання) оригінальні сюжети з літературно-поетичних творів українських письменників і поетів, які оспівують боротьбу українців за справедливість, право жити на своїй землі, відстоювати власну свободу. Переконаний: сучасні школярі та студенти побачать (а може, радше відчують) перегуки із сьогоднішнім, переймуться героїкою боротьби попередніх поколінь, піднімуть на прапор майбутньої перемоги. Історія – це не тільки «раціо», але й потужні почуття, пристрасті, емоції, це – дух епохи наших пращурів, їх безцінний подарунок задля виховання благородної волі до перемоги.

Україна й українці здавна славилися гуманістичним, благородним духом, готовністю до захисту обездолених, прагненням до перемоги, підтримки несправедливо ображених. Звісно, як і кожен історичний народ, вони здійснювали військові походи, вторгались у чужі землі. Інколи були жорстокими. Однак «входили вони в чужі землі» не з метою їх захоплення чи присвоєння, а лише

задля захисту власних територій та людно-сті від чисельних завойовників, визволення побратимів, що в силу різних причин стали полоненими, інколи – задля поповнення казни. При цьому українські воїни виявляли не тільки військову мужність, але й гуманістичну справедливість. Вони ніколи не мародерствували, не грабували, не обертали в рабство завойовані народи, а намагалися діяти згідно з традиціями того часу. Саме тому і такими їх (нас!) знали, поважали й любили в Європі, намагалися встановлювати плідні зв'язки, залучати до співробітництва.

До речі, недавній (у серпні 2024 р.) прорив українських Збройних сил до Курської області Росії здійснюється за подібними принципами: не захоплювати, не приєднувати, не мародерствувати, а лише задля створення буферної зони, яка б забезпечувала Україну від обстрілів з території Курської області. Російські військові-полонені (які утримуються відповідно до міжнародних правил у належному стані) розглядаються як обмінний людський потенціал для визволення з полону українських героїв. Цю історичну правду (історичну й сьогоденну) має знати кожна українська людина, а особливо молодь шкільного та студентського віку.

Існують сотні (а може, і тисячі) незаперечних доказів високого міжнародного авторитету Київської Русі й Козацької держави у Європі. Достатньо згадати всього лише один, але ж красномовний факт спілкування українців з далекими і близькими сусідами: десятки володарів сильних європейських країн вважали за честь породичатися з очільниками першої Київської держави. І дійсно, дочки князя Ярослава Мудрого, якого жартівливо називали «сватом Європи», наприклад, виходили заміж за володарів ряду держав Європи. Чи погодились би європейські політичні лідери родичатися із слабким сусідом? Звичайно ж ні. Сильний тягнеться до сильного. Цей факт красномовно засвідчує силу і міць, авторитет і значення, яку відігравала Київська Русь у тодішньому розвії Європи.

Те ж саме стосується й Козацької держави. Військова майстерність і сила українських козаків (**отаман Сірко, полковники Северин Наливайко, Іван Богун** та ін.) приводили в трепет будь-яке військо, яке

намагалось увійти в життєвий простір українців. Слава козаків-воїнів – непереможних у бою і вірних у власних морально-етичних чеснотах – у буквальному розумінні летіла Європою. Дружити з козаками, утримувати їх легіони у своєму стані, залучати їх на свій бік у період тих чи інших військових зіткнень намагалися чи не всі правителі близьких і далеких європейських держав.

А якщо згадати ще й такі факти, як китівське віче, організацію козацької дружини, упорядковане облаштування суспільних процесів, перші повчально-виховні та настановчі твори українських духовників («Повчання Мономаха», «Слово о полку Ігоревім», а особливо «Конституцію» Пилипа Орлика та ін.), питання про наявність потужних і глибоких державотворчих традицій українців не викликає жодних сумнівів. Сильними вони є і сьогодні. Україна розбудовує державу, спираючись на власну історію і використовуючи досвід провідних країн Європи та світу. І ніяка війна не зможе зупинити цей політично-творчий, державницький, цивілізаційний процес. Сьогодні Україна (та її влада) зіткнулася з неймовірно загрозливими труднощами, спекулюючи на яких, дехто продукує зневіру та розгубленість. Немало є і таких, хто, крім заклику «Геть!», ніякого конструктиву та творчої звитяги не бачить. Переконані: ця негативна суб'єктивність скоро кане в Лету. Народ і влада їх подолає і, безсумнівно, зосередить свою активність як на досягненні перемоги та відбудові зруйнованого ворогом, так і на модернізації всього життєвого процесу відповідно до поклику епохи.

Серйозної та обгрунтованої відповіді потребує і такий, здавалося б, «гуманістично спрямований» російський фейк про те, що «росіяни й українці – це єдиний народ», що Київська Русь є «колискою братніх народів», де російський народ постає у ролі «старшого брата», навколо якого (і під керівництвом якого) відбуваються всі прогресивні зміни.

Більш відверту нісенітницю важко навіть придумати. Між тим російські історико-пропагандисти не тільки придумали, але й поширюють її у духовному просторі народів колишнього СРСР, у тому числі й серед українців. Значною мірою вона все ще існує в ньому й сьогодні.

Чисельні дослідження вчених різних країн світу засвідчують суттєві розбіжності в характері, ментальності, цінностях, способах мислення та дії, способах життя загалом українського і російського люду. Український народ здавна відомий в історії. Він розбудовував могутню київську державу, символом якої стала знаменита Софія Київська. Російський люд «ще тільки вибирався з боліт» та вів переважно збиральницький спосіб життя. Український народ вибудовував свої підвалини на основі власних розуму та праці, російський – повзав на колінах перед ординцями, переймався ординською психологією і практикою захоплення чужих територій і разом із ними вів загарбницький, розбійний спосіб життя. Українці встановлювали дружні та плідні контакти із сусідніми народами та культурами, «росіяни-ординці» практикували загарбання чужих територій, домінування над людьми та людяністю; українці створювали культуру, співрозмірну з культурами цивілізованих країн світу, ординці викрадали й привласнювали собі надбання, створені іншими народами і культурами.

«Україна – не Росія», – писав другий Президент України **Леонід Кучма**. Й ця істина є справжньою, справедливою, простою, як білий світ. Російський люд не має з українським нічого спільного. Він – середовище безкультур'я, неосвіченості, невічливості, патологічного злочинства, світ обмеженості та нехлюйства. Тоді як українці прийняли, впровадили й у своїй більшості сповідували одну з найбільш поширених у світі релігію – християнство, росіяни все ще «топталась» у межах примітивної міфології та язичництва, попирали освіту й просвітництво.

Куди б не прийшли українці, вони облаштували оселю, біленьку хатинку, вишневий садочок, росіяни ж, навпаки, несли із собою агресію, розбій, війну. Територія, де утверджується так званий руський мір, стає територією війни, убивства, злочину. Історично, пише російський філософ-гуманіст Петро Чаадаєв, у галузі культури росіяни не створили нічого цінного, нічого не дали світові. Це треба пам'ятати й бути обережними, спілкуючись із ними на різних рівнях внутрішньої і міжнародної практики.

Ще один видуманий росіянами наратив, спрямований на спотворення та розлад української духовності, розгортається в царині загальної характеристики способу та стилю життя народів СРСР, насамперед українців. У його основі лежить сталінська формула «жити стало краще, жити стало веселіше». Брехлива пропаганда на всі голоси оспівувала зростання добробуту громадян, періодичне зниження цін, обвальне забезпечення продуктами харчування тощо. При цьому вона «не помічала» довгих черг за дефіцитом, відсутності майже всього, що потрібно людині для елементарно забезпеченого життя. А головне – компартійна влада заперечувала й разом із тим майстерно приховувала вчинений нею глобальний злочин перед українським народом, перед людомством загалом: факт голодомору, що закріпився в історії як акт безпосереднього геноциду українців. За свідченням істориків та демографів, геноцид забрав життя понад 10,5 млн беззахисних людей.

На конкретних прикладах, як кажуть, «із цифрами в руках» (матеріал, документи, свідчення очевидців та статистика за цією тематикою опубліковані), учитель має показати реальне життя народів колишнього СРСР: злочинну колективізацію, ліквідацію куркульства як класу, жорстке придушення селянських повстань, безперспективні людино-витратні новобудови тощо. Воістину, головним, найбільш болючим злочином російської влади проти українців є акт геноциду українців, який нині визнали більшість цивілізованих держав світу.

Нищення людей голодом зазнали й інші народи колишнього СРСР. Однак українців цей злочин охопив масово, торкнувся практично кожного. Голодомор для українців став геноцидом, учиненим у 1932–1933 роках. Він був скоєний керівництвом Радянського Союзу, щоб упокорити українців, остаточно ліквідувати український спротив режиму та спроби побудови самостійної, незалежної від Москви Української держави. За останніми підрахунками, у період геноциду загинуло близько 15–16 млн українців. Рана, завдана українському народові, у його історичній пам'яті кровоточить і сьогодні.

Між тим, незважаючи ні на що, український люд вистояв, перетерпів і вижив. Як

неопалима купина, він «встав із попелу», відродився, вирвався з обіймів комуністичної імперії, проголосив незалежність. Агресія ж Росії проти українців, на жаль, продовжується і зараз.

Одним з найпопулярніших фейків гібридної війни росіян проти українців в наші дні є твердження про те, що «їх (росіян) прихід в Україну є справою, обумовленою необхідністю «захисту» російськомовного населення від українських націоналістів-бандерівців, які нібито знущуються над росіянами, продаються «західним імперіалістам», виконують їх замовлення щодо ослаблення Росії, її розладу з перспективою невідворотного розпаду». Цю справу вони назвали не війною, а «спеціальною операцією», яка проводиться без мобілізації і без оголошення військового стану.

Насправді ж це вселенський обман як свого населення, так і світової громадськості. Дійсною метою «спеціальної операції» є денацифікація українців, а простіше кажучи – знищення їх як народу, нації, культури. Росія кинулася рятувати «російськомовне населення Донбасу», яке нібито потерпало від українського свавілля. Але ж їх ніхто й нікуди не кликав! Прихід «зелених чоловічків» в Україну є нічим іншим, як злочином не тільки перед кримчанами, донеччанами чи луганчанами, але й перед усіма українцями, понад те – перед усім світом. Як говорили древні, *invitum qui servet facit occident* («хто рятує людину проти її волі, поступає не краще вбивці»).

Народи світу бачать: ніяким «благородством» у військовому вторгненні росіян в Україну навіть не пахне. Це – відкрита агресія проти суверенної держави, проти народу, який скористався своїм правом на самовизначення. Українці обрали свободу і незалежність, а Російська Федерація має намір утримати їх у «лоні першопристойної»; українці борються за життя, росіяни несуть із собою руйнацію і смерть; українці утверджують перспективу співпраці народів і культур, росіяни ж прагнуть лише власного панування над світом. Ця правда має бути відомою українцям з першого подиху дитини, від батьківського виховання, зі школи, з першої університетської лекції,

з першої «Читанки» й першого оповідання, яке розкаже їй (дитині) вчитель.

Якомога швидшого й цілеспрямованого викриття та засудження заслуговує російсько-царська, а ще більше – російсько-більшовицька політика переслідування тих, хто, не погоджуючись із тодішньою владою, розвінчував її злочинні дії: письменників і поетів, діячів науки, культури, освіти й релігії, а також представників української еліти загалом. Підрахувати кількість засуджених, репресованих, страчених, безвісти зниклих українців, справжніх борців за свободу й незалежність, мабуть, неможливо. Значна частина тих, хто уникнув репресій, вимушені були переховуватися, змінювати ім'я, місце проживання, втікати за межі держави. Про свободу творчості в більшовицькій-радянській державі не могло бути й мови. «Право голосу» отримували лише пристосуванці, блазні, блюдолизи, ті, хто славив партію, складав величні оди «вождю всіх народів», оспівував радянський устрій. Не кожного з них можна назвати «антиукраїнцем». Люди боялися, намагалися захистити свої родини, дітей, товаришів. Щоправда, були й відверті пристосуванці. Вони вижили, присвоїли собі високі звання, винагороди та премії. Ті з них, хто дожив до нинішніх днів, намагаються представити себе як героїв, які стояли, боролися й перемагали. Багато хто з них щиро вірив у «велич комуністичної ідеї», жив і працював за совістю. Очевидно, нині всіх слід згадати поіменно. З когось зняти огульний наклеп, когось зрозуміти і виправдати, іншого – осудити, а може, й покарати з тим, щоб подібне лукавство чи двоїстість більше не повторювалися. Кожен, хто має за собою душевний гріх, має покаятись, очиститись від скверни, прозріти й розпочати власну біографію культуротворення із чистого аркуша.

У перекладі з грецької «покаяння» означає «скорботу (про те, що сталося), каяття», буквально – «зміну думок», розуму, переконань, способу мислення. Цей термін є опорним богослов'ям. Зокрема, у християнстві він означає усвідомлення грішником своїх гріхів перед Богом і намір спокутувати їх. Славослів'я науковця, просвітника чи митця на користь злочинної влади є таким же тяжким

гріхом, як і злослів'я проти Бога. Він потребує щирого покаяння і спокути. На жаль, покаєльної активності «грішників» 30–80-х років минулого століття, як і тих, хто свідомо «грішив», а по суті здійснював злочин проти молоді української держави, у сучасній Україні не спостерігається. Варто не втратити шанс. І розпочинати треба з освіти, просвітництва, культури та моралі, які, зі свого боку, мають навчити людину стати на шлях очищення, нового, більш глибокого розуміння (а ще краще – відчуття) «добра» і «зла», «істини» і «похибки», «справедливості» і «свободи».

Роль освіти в суспільстві непересічна. Українська важливою вона є не тільки у мирний час, але й в період війни та післявоєнного відновлення зруйнованого господарства, культури, ментального здоров'я народу. Розвінчуючи фейкові нашірвання, які зрощує Росія, освіта піднімає дух народу, його готовність до оборони та відбудови зруйнованого, праг-

нення до перемоги. Воістину справедливими є слова першого канцлера Німеччини про те, що «війни виграють не генерали, а вчителі і парафіяльні священники». Звісно, роль військових, наявність захисної ефективної зброї та допомоги з боку демократичних країн світу, особливо США, Німеччини, Франції та Польщі, є ключовими й незаперечними чинниками. Однак і освіта, її змістовно-гуманістичний потенціал не можна ставити на друге чи третє місце. За перемогу треба боротися системно й у єдності всіх ресурсів і засобів. Важливим полем цієї боротьби є спростування фейків, які нав'язує українському суспільству злочинна російська влада. Освіта зрощує «дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю...», як віщував свого часу Іван Франко. Про це в різні роки писали інші знамениті українці. Важливо дослухатися до великих і вчасно внести відповідні корективи. І першою це має зробити освіта.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко, В. П.** (2025). Просвітницька одіссея розуму. Монографія (М. Бойченко, В. Кушереть, наук. ред.). Київ: Знання України. 524 с.
2. **Коломієць, А. М., Коломієць, Д. І., Жовнич, О. В., & Тертична, Т. Д.** (2025). Організація освіти в умовах надзвичайних ситуацій. Монографія. Вінниця: НІЛАН-ЛТД. 264 с.
3. **Непокарані геноциди – повторюються!** (2024). *Науковий збірник матеріалів* (2-ге вид.). Київ: Ліра-К. 13 с.
4. **Розумний, М.** (2025). Маркери ідеологічних трансформацій українського суспільства. *Політичні дослідження*, 2(10). <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2025-2-7>

REFERENCES

1. **Andrushchenko, V. P.** (2025). Prosvitnytska odisseia rozumu. Monohrafiia [The enlightenment odyssey of the mind. Monograph] (M. Boichenko & V. Kusherets, Eds.). Kyiv: Znannia Ukrainy. 524 p. [in Ukrainian].
2. **Kolomiets, A. M., Kolomiets, D. I., Zhovnych, O. V., & Tertychna, T. D.** (2025). Orhanizatsiia osvity v umovakh nadzvychainykh sytuatsii. Monohrafiia [Organization of education in emergency situations. Monograph]. Vinnytsia: NILAN-LTD. 264 p. [in Ukrainian].
3. **Nepokarani henotsydy – povtoriuutsia!** [Unpunished genocides are repeated!] (2024). *Naukovyi zbirnyk materialiv [Scientific collection of materials]* (2nd ed.). Kyiv: Lira-K. 13 p. [in Ukrainian].
4. **Rozumnyi, M.** (2025). Markery ideolohichnykh transformatsii ukrainskoho suspilstva [Markers of ideological transformations of Ukrainian society]. *Politychni doslidzhennia [Political Studies]*, 2(10). <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2025-2-7> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 11.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025